

КЊИЖЕВНОСТ И ДИПЛОМАТИЈА: ПОУКЕ ИЗ СОЦИЈАЛИСТИЧКЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ¹

Сажетак: У социјалистичкој Југославији су дипломатија и књижевност често деловале заједно у циљу промоције југословенске културе у свету или заштити спољно-политичких интереса. У овом раду смо описали неке од важнијих примера: борба да Иво Андрић добије Нобелову награду, инсистирање на постојању посебне македонске нације, културе и језика у сјору са Бугарском и настојање да се несврстана спољна политика искористи за јачање књижевних веза с несврстаним земљама.

Кључне речи: књижевност, дипломатија, Југославија, Бугарска, македонски језик, Иво Андрић, несврстане земље

У проучавању дипломатије и спољне политике Југославије важно место заузима спознаја о значају који су културна политика државе и достигнућа у култури имали за углед земље у свету и позицију у међународним односима. Мирослав Перишић је уочавао историјске вододелнице у којима је култура била „претходница и саставни део спољне политике”, апострофирајући деценије после сукоба са ИБ-ом у којима су културне везе Југославије са иностранством биле „значајно разгранате и по обиму и по квалитету и по разноврсности”.² И у сфери књижевности Југославија је имала своју дипломатију и спољну политику, тачније и овај сегмент југословенске културе имао је међународни значај и прожимао се са спољном политиком. Такво схватање је писац Томислав Кетиг 1980. преточио у закључак да с књигама у свет одлазе и „идеје [...] и комплексна порука друштва”. Додао је: „Књиге су видљиво обележене простором и временом и имају

¹ Текст је настао као резултат рада у Институту за новију историју Србије који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије, а на основу Уговора о реализацији и финансирању научноистраживачког рада НИО у 2021. години бр. 451-03-9/2021-14/200016 од 5. 2. 2021.
² Перишић, М. (2008) *Од Стаљина ка Сартиру. Формирање југословенске интелектуалности на европским универзитетима 1945-1958*, Београд: Институт за новију историју Србије, стр. 359, 361.

особину да тамо где се налазе трају дуже него неки други облици порука једне средине другим срединама.”³

Југословенски политичари и руководиоци Савеза књижевника Југославије били су свесни да је књижевна сарадња са светом била не само културно већ и прворазредно политичко питање. У том смислу је током трајања социјалистичке Југославије било много примера повезаности књижевног стваралаштва и дипломатије који се могу довести у везу и са савременим процесима и појавама или могу бити поучни за садашњост и будућност. Осврнућемо се на неке од њих.

***

Коментар читаоца *Вечерњих новостии* на вест да је аустријском писцу Петеру Хандкеу уручена Нобелова награда 2019, у којем је закључио да је тај „Нобел Србима важнији од оног Андрићевог”, на добар начин осликава повезаност политике и културе, дипломатије и књижевности.⁴ Вишедеценијским истицањем да је у ратовима у којима се распала Југославија постојала и друга страна медаље, осим оне представљене у антисрпској пропаганди, Хандке је постао омражена личност у оним круговима у Србији и ван ње чије је мишљење креирано на таквој пропаганди или ју је стварало, али је истовремено оном делу српске јавности који се слаже с његовим ставовима дао повода да га доживи као још једног српског нобеловца, после Иве Андрића. А искуство са Нобеловом наградом коју је добио Андрић потврђује колика је важност тог признања и колико је труда држава морала да уложи да би пишево умеће било на тај начин вредновано.

Није било довољно само да Андрић напише врхунска књижевна дела већ је био неопходан четворогодишњи труд југословенске дипломатије. Култура и политика (дипломатија) ишле су руку подруку, узајамно се помажући. Дипломатска активност и углед земље помогли су Андрићу да добије Нобелову награду, а његово дело и награда подизали су углед земље у свету и још више оснажили промоцију њене културе.

Кандидатуру за Нобелову награду поднео је Савез књижевника Југославије писмом Шведској академији наука 23. јануара 1958. Равноправно је предложио двојицу писаца – Мирослава Крлежу и Иву Андрића. Дипломатски представници Југославије у Шведској будно су пратили одјеке југословенске кандидатуре. Први утисак је био да је југословенском предлогу поклоњена „велика пажња не само у Шведској академији, него и у ширим литерарним круговима у Шведској”⁵

3 Архив Југославије (АЈ), 498, Савез књижевника Југославије, фасцикла (ф.) 57, Наше међународне књижевне везе.

4 Петеру Хандкеу уручена Нобелова награда за књижевност: Србија била уз свог пријатеља, неколико земаља бојкотовало церемонију, 10. 12. 2019, 17. 10. 2021, <https://www.novosti.rs/%D0%B2%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B8/%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B0.487.html:835242-Peteru-Handke-urucena-Nobelova-nagrada-za-knjizevnost-Srbija-bila-uz-svog-prijatelja-nekoliko-zemalja-bojkotovalo-ceremoniju>

5 Селинић, С. (2019) *Књижевна дипломатија. Међународна сарадња југословенских писаца од средине*

Потом су југословенске дипломате прионуле на лобирање у шведским академским круговима у корист југословенских писаца. Југословенски амбасадор у Шведској Макс Баће је убрзо после подношења кандидатуре разговарао са чланом академије и секретаром Нобеловог комитета Академије Уном Вилерсом (Uno Willers) и председником Владе и њихови први утисци били су позитивни. Југословенску кандидатуру су примили са задовољством, али су желели да се најпре „убеде у литерарну предност предложених”. Југославија је била свесна да ће на награду можда чекати више година. Баће је апеловао да се не прави питање хоће ли награда завршити у рукама југословенског писца „ове године, догодине или треће године”. Водило се рачуна о свему, па је Баће од власти у земљи тражио да контролошу писање штампе, како оно не би у Шведској било схваћено као притисак.⁶

Један од ослонаца југословенске дипломатске акције у циљу добијања Нобелове награде био је шведски академик, филозоф, писац и члан Шведске академије Хари Мартинсон (Hary Martinson). Вишегодишња настојања Југославије да је он посети нису уродила плодом, али је шведски академик остао најважнији заговорник додељивања награде југословенском писцу. Југословенски амбасадор у Шведској Јово Капичић је у писму Министарству иностраних послова 13. марта 1960. подвукао да је Мартинсон подржавао додељивање Нобелове награде Андрићу. Амабасада је додала: „Андрић је Мартинсонов кандидат за Нобелову награду, атешеу за штампу је он то лично рекао [...]”⁷ Нешто касније Капичић је упознао руководство Савеза књижевника да је Мартинсон био „један од главних људи од којих зависи наша Нобелова награда”⁸.

Колико је добијање Нобелове награде зависило од дипломатије и лобирања сведочила је борба за то признање 1960. године. Мартинсон је 6. априла 1960. упознао аташеа за штампу Југословенске амбасаде у Стокхолму Вјеру Влаховић да је већ четири године настојао да Андрић добије награду. Оценио је да је Андрић претходне године био „на трећем месту”, те године би требало да буде други, а за идућу, 1961. годину, Мартинсон је веровао да ће добити награду. Уверавао је саговорницу да „Андрића јако цени”, нарочито роман *На Дрини ћуџија*. За једну од тешкоћа које је Андрић имао навео је то што је за награду кандидован и Крлежа и додао: „Стало се на становиште да се за књижевност не могу делити награде (то је само једном учињено), сем тога заједно разматрање оба кандидата захтевало би губитак још 4–5 година, јер је Крлежа непознат, треба га читати, а то је прилично тешко јер није много преведен.”⁹

йедесетих до краја седамдесетих година 20. века, Београд: Институт за новију историју Србије, стр. 305–312; АЈ, 498, ф. 13, XVII пленум.

6 Дипломатски архив Министарства спољних послова Србије (ДАМСП), Политичка архива (ПА), 1958, Шведска, ф. 124, 30; АЈ, 498, ф. 25, 158.

7 ДАМСП, ПА, 1960, Шведска, ф. 132, д. 32, 42727, 47921; АЈ, 498, ф. 41, Шведска.

8 АЈ, 498, ф. 33, Састанак комисије за везе са иностранством, 25. IV 1960.

9 АЈ, 559, Савезна комисија за културне везе са иностранством, 71, 160, пов. бр. 648.

Испоставило се да се Мартинсона прогноза обистинила иако се Југословенска амбасада у Шведској и даље надала да ће Андрић награду добити те, 1960. године. У јесен 1960. веровали су да наде нису биле без основа, јер је шведска јавност показивала велико интересовање за југословенског писца. Објављивање *На Дрини ћуџија* и *Травничка хроника* на шведском језику додатно је ојачало Андрићеве позиције. Само у једном дану три шведска листа су од југословенске амбасаде тражила материјал о њему, јер се знало да је у најужем кругу кандидата за лауреата Нобелове награде. Зато је амбасада 20. октобра 1960. захтевала од Министарства иностраних послова Андрићеве фотографије, приказе његових дела у страниј штампани на енглеском и његову опширну биографију „услед повећаног интересовања за Андрића с обзиром на могућност да добије Нобелову награду”. Међутим, Мартинсонове процене су биле реалније од југословенских надања. Награда је те године измакла.¹⁰

Југословенска очекивања се нису испунила те, али јесу следеће године, тачно онако како је предвидео Мартинсон. Дуго очекивана вест је обелодањена 26. октобра 1961. Вишегодишњи напор југословенске дипломатије уродио је плодом. Награду је Андрићу на годишњицу смрти Алфреда Нобела, 10. децембра 1961. године, уручио шведски краљ Густав VI у раскошној дворани Концертне палате Шведске академије, у присуству седамсто званица. На дипломи коју је том приликом Андрић добио било је записано да му је награда додељена „за епску снагу” којом је описао „мотиве и судбине” из историје своје земље.¹¹

Завршивши успешно вишегодишње активности у борби за добијање престижног признања, Амбасада у Шведској је између осталог закључила: „Неподељеност оцена о одлуци додељивања награде, приказ његовог дела у штампани, на радију и ТВ, ванредно велики публицитет од доношења одлуке до додељивања награде, пријем саме личности Андрића од стране шведске јавности, омогућили су да преко Андрића наша савремена литература, наша култура, наша историја и наше културно наслеђе добију у Шведској, а преко ње у читавој Скандинавији, своју до сада најуспешнију афирмацију.”¹² Како су многи шведски литерарни критичари у приказима Андрићевих дела давали пресек целокупне југословенске књижевности и културе, то је Нобелова награда помогла да се Југославија представи шведској публици у новом светлу, као „земља богате културе”. Амбасада је закључила да Југославија у шведској јавности до тада није имала такав публицитет.¹³

Ова оцена о одјеку Андрићевог успеха у Шведској суштински је важила и за многе друге земље. У говору који је одржао приликом уручења награде Андрић је тачно уочио да ће Нобелова награда која је њему додељена бацити „сноп светлости” на југословенску књижевност и помоћи јој да се приближи читаоцима

10 ДАМСП, ПА, 1960, Шведска, ф. 132, д. 33, 423610.

11 Селинић, С. нав. дело, стр. 310. ДАМСП, ПА, 1961, Југославија, ф. 54, д. 3, 432334.

12 ДАМСП, ПА, 1962, Шведска, ф. 135, д. 101/1.

13 АЈ, 559, ф. 1, ј. 2, 18, 27. 1. 1962.

широм света „у оправданој тежњи да светској књижевности она да свој одговорујући прилог”.¹⁴ Спона књижевности и дипломатије је настављена и наредних година. Нобелова награда значајно је подизала углед земље у свету, јер је допринела великом порасту интересовања светске јавности за Југославију и њену културу. То је било видљиво из повећања броја превода југословенских књижевних дела на стране језике наредних година. Највише је објављено 1965. године (105 наслова или четвртина наслова објављених у првих 15 година после рата). Нобелова награда нарочито је повећала интересовање за Андрића у свету. Током 1960. и 1961. објављено је 36 његових књига у иностранству, што је чинило 29% свих превода југословенских дела тих година. Најпопуларнији је био 1962, после добијања великог признања. Те године се у свету појавила 91 југословенска књига. Андрићева је била свака друга – 46 књига.¹⁵

Никада касније се југословенска (српска) дипломатија и књижевност нису на овај начин удружили у напору за добијање Нобелове награде иако је одличних књига било и касније, као и размишљања о Милораду Павићу као кандидату за Нобелову награду. Андрићева награда је показала да је за то признање било неопходно прожимање одличних књижевних дела, упорног дипломатског рада и спољнополитичког угледа земље, који је Југославија свакако имала у години када је у Београду одржана конференција несврстаних земаља, а у свету беснео Хладни рат. Надовезујући се на поменути коментар читаоца *Вечерњих новости* о Хандкеовој награди, могли бисмо закључити да је пре шест деценија ондашња српска (тада југословенска) држава морала снажним дипломатским напорима да подржи свог писца да добије Нобелову награду, док је данашња српска држава у позицији да је довољно да дипломатски подржи „свог” писца пошто је већ добио ту награду.

***

Други пример снажног садејства југословенске дипломатије и књижевности била је заштита македонске нације, културе и језика од негирања које је долазило из Бугарске.¹⁶ Реч је о вишедеценијском југословенско-бугарском спору.¹⁷ Југословенски писци су се сасвим ставили у службу југословенске државне политике према Бугарској. Када је Савез књижевника Бугарске у јесен 1966. у Софији одбио да потпише споразум са делегацијом писаца из Македоније који је с југословенске

14 ДАМСП, ПА, 1961, Југославија, ф. 54, д. 3, 432334.

15 Селинић, С. нав. дело, стр. 329–331.

16 Селинић, С. (2019) Сукоб Савеза књижевника Југославије и Савеза књижевника Бугарске око македонског језика 1966–1987, *Токови историје* бр. 2019, Београд: Институт за новију историју Србије, стр. 177–202.

17 Petranović, V. (1991) *Balkanska federacija 1943–1948*, Beograd: Zaslun; Трипковић, Ђ. (2009) Југословенско-бугарски односи 50-их и 60-их година 20. века, *Токови историје* бр. 2, Београд: Институт за новију историју Србије, стр. 84–106; Dragišić, P. (2007) *Jugoslovensko-bugarski odnosi 1944–1949*, Beograd: Institut za noviju istoriju Srbije; Cvetković, S. (1994) *Balkanska komunistička federacija i makedonsko nacionalno pitanje, Istorija 20. veka*, br. 2, Beograd: Institut za savremenu istoriju, str. 49–60.

стране био припремљен на македонском језику, Савез књижевника Југославије је прекинуо званичну сарадњу са Савезом писаца Бугарске и она наредних деценија није обновљена. Савез књижевника Југославије је инсистирао да услов за обнављање сарадње буде бугарско прихватање македонског језика и нације, тј. потписивање споразума о сарадњи два савеза на бугарском и македонском језику, што је бугарска страна одбијала. Сви југословенски републички савези писаца су се солидарисала с македонским.¹⁸ Југословенски савез књижевника је подржао захтев македонског да се Бугарима као услов за сарадњу у будућности постави признање македонског језика.¹⁹

Македонски писци су у спору са бугарским колегама добили максималну заштиту и подршку југословенске државе и њеног Савеза књижевника. Српски писци су се солидарисали с македонским у одбрани македонског језика и нације иако нису имали посебан интерес да улазе у конфликт са источним суседима. Штавише, када је српски писац Младен Ољача 10. марта 1969. године (у својству секретара Савеза књижевника Југославије) неформално примио председника Савеза писаца Бугарске Георгија Цагарова, који се враћао из Будимпеште са састанка руководства писаца социјалистичких земаља, наишао је на оштре критике Македонског савеза писаца иако је током разговора доследно заступао југословенски став о македонском језику.²⁰ Из Македоније је стигао захтев да се Координациони одбор Савеза књижевника Југославије огради од тог поступка секретара Савеза. Ољача се бранио уверавањем да је посета била приватна, али је морао да призна да је направио грешку примивши госта у просторијама Савеза књижевника Југославије.²¹

Прекид званичне сарадње није значајно и потпун прекид веза наредних деценија, али је Савез књижевника Југославије оцењивао иницијативе из Бугарске првенствено на основу политичког става југословенске дипломатије, прихватајући учешће само на оним манифестацијама у Софији које су имале шири међународни значај и које су биле таквог карактера да би одсуствовање са њих нанело Југославији дипломатску штету. Тако је уз сагласност Савезног секретаријата за иностране послове (ССИП) прихваћен позив за учешће на Међународном сусрету писаца „Писци и мир” 1977, јер југословенско неодазивање, „с обзиром на веома широк аудиторјум европских и ваневропских писаца и управо у време презентације наше широке културне међународне активности на КЕБС, не би могло имати оправдане разлоге”. ССИП је прихватио да југословенска књижевна делегација отпутује у Софију, али да буде продужена рука југословенске спољне политике.²² Из истих разлога је Југославија прихватила одлазак своје делегације писаца на скуп писаца посвећен миру у Софији 29. септембра – 1. октобра 1982,

18 АЈ, 498, ф. 16, КОО, 1966, III седница; АЈ, 498, ф. 38, Бугарска, 1000/1-66.

19 АЈ, 498, ф. 18, Секретаријат КОО, 1967.

20 АЈ, 498, ф. 38, Бугарска.

21 АЈ, 498, ф. 16, КОО, 1969, IX.

22 АЈ, 498, ф. 57, Бугарска, 120/1, 138/V.

али је југословенска страна обавестила бугарску да неће потписати припремљени уговор и протокол о сарадњи са Бугарском ако бугарска страна не прихвати да југословенски текст буде на македонском језику. Југославија је потписала само заједнички апел за мир који су потписале све делегације, јер је проценила да текст није био „одраз блоковских надметања и једностраних лагерских виђења”, већ је садржао за све стране прихватљиве хуманистичке ставове. Билатерални односи са бугарским писцима нису ни овом приликом поправљени, јер је председник Савеза писаца Бугарске Љубомир Левчев одбио југословенски захтев да споразум о сарадњи два савеза писаца буде састављен на бугарском и македонском језику.²³

Исти исход имали су и бројни други званични и незванични контакти представника бугарског и југословенског савеза писаца осамдесетих година, укључујући онај „у кулоарима и за време званичних пријема” на Међународном конгресу писаца у Келну од 18. до 25. јуна 1982. године, између југословенског представника Ивана Ивањија и председника Савеза писаца Бугарске Љубомира Левчева.²⁴ Ставови нису приближени. Бугарска страна је избегавала да призна македонски језик, а југословенска држава је доследно стајала иза ставова и интереса своје македонске републике.²⁵

Југословенска држава је борбу за заштиту македонског језика постављала на шире основе од односа савеза писаца две државе. Савезна комисија за културне везе са иностранством је на седници у Скопљу 28. марта 1969. поставила смернице државне политике у циљу заштите македонског националног и културног идентитета. Афирмација македонске културе у свету је проглашена за „акцију од општејугословенског интереса”. Захтевано је да у тој акцији учествују културни и научни радници из свих република, посебно на научним скуповима у иностранству, где би заједничка презентација тема из области македонског језика, литературе, историје, етнологије, етнографије била „ефикасан допринос” зацртаној политици. Инсистирало је на популаризацији македонске културе у иностранству преко југословенских лектора и отварању лекората на македонском језику на универзитетима у свету.²⁶ До које мере је југословенска дипломатија бранила став о посебном македонском језику сведочи и то што је седамдесетих година потписивање протокола о спровођењу Споразума о културној сарадњи са Чехословачком условљавала отварањем македонског лектората на Карловом универзитету у Прагу.²⁷

Током деценија у заједничкој држави с југословенским народима македонска нација је доживела потпуну афирмацију, а њена култура и језик уживали су заштиту и подршку југословенске државе у међународним односима. Када је почетком

23 АЈ, 498, ф. 59, Бр. 598.

24 АЈ, 498, ф. 59, Забелешка о разговорима.

25 АЈ, 498, ф. 45, Бугарска, 260; Исто, ф. 59, Бр. 442.

26 АЈ, 498, ф. 37, 203/69.

27 Пеликан, Ј. и Војтјеховски, О. (2021) Чехословачка и Југославија у другој половини седамдесетих година 20. века, *Токови историје*, бр. 2, Београд: Институт за новију историју Србије, стр. 147–174.

деведесетих почело разбијање државе, Македонија је одлучила да напусти Југославију. Таква одлука потврђена је на референдуму одржаном 1991.²⁸ У Републици Северној Македонији, изложеној унутрашњим етничким сукобима и зависној од политике западних сила, македонски национални и језички идентитет је последњих деценија изложен много озбиљнијим претњама и негацијама у односу на деценије проведене у Југославији. Бугарско и грчко оспоравање македонског идентитета и албанске претензије на делове Македоније обележавају савремену македонску историју. Заштита од негација из Бугарске, коју је македонски језик добијао у југословенској држави, била је делотворнија и одлучнија од оне коју последњих година добија од Европске уније, којој Македонија тежи. Тврдње бугарских политичких или научних кругова, укључујући Бугарску академију наука и њихове историчаре, да је Македонија један од стубова бугарског националног идентитета, негирање македонског језика и његово прихватање само као „облик бугарског језика” који је „писан српском писаћом машином”, непризнавање македонске нације и македонске државе изван бугарске државности²⁹ у време Југославије би наишли на оштру осуду и кампању југословенске дипломатије у циљу заштите македонског идентитета. Данас наилазе на вербалне апеле из Европске уније и колебљиву политику македонског руководства које (притиснуто аспирацијама неких суседних држава према Македонији, унутрашњим политичким сукобима унутар македонског народа и међуетничким поделама између Македонаца и Албанаца) инсистира на посебности македонске нације и језика, али и води рачуна о неопходности постизања споразума са Бугарском на путу евроатланских интеграција.

***

Подсећање на одређене споне дипломатије и књижевности у прошлости може указати и на прилике које се пропуштају у садашњости. Несврстана спољна политика била је једна од основних одредница СФРЈ, али је сарадња с несврстанима у сфери књижевности осетно заостајала за политичким везама с тим земљама.³⁰ Југословенска дипломатија била с је весна и значаја и специфичности односа с

28 Цветковић, В. Српска штампа о референдуму за независност Републике Македоније 1991. године, у: *Сто година од њорођа Солунској фронтној*, приредио Жугић З. (2021), Скопље – Битољ: Слово љубве, Буквибукс, стр. 301–318.

29 Божинов, В. (2017) *Република Македонија в савременној геополитици*, Софија: ИК Гутенберг; Раковић, А. (2019) О Републици Македонији у савременој геополитици, *Токови историје*, бр. 2, Београд: Институт за новију историју Србије стр. 201–210; Bugari tvrde da je makedonski jezik zapravo bugarski ali „pisan srpskom pisacom masinom”, a sada je stigao odgovor iz Skoplja, 13. 12. 2019, 23. 10. 2021, <https://www.blic.rs/vesti/svet/bugari-tvrde-da-je-makedonski-jezik-zapravo-bugarski-ali-pisan-srpskom-pisacom/c0smmct>

30 Радоњић, Н. (2020) Испод Анда, Хималаја и Багдале: Издавачка делатност крушевачког књижевног клуба „Багдала” и несврстани свет, *Жујски зборник, нова истраживања*, Александровац: Завичајни музеј Жупе, стр. 153–172; Selinić, S. (2019) Savez književnika Jugoslavije i nesvrstane zemlje od kraja pedesetih do početka osamdesetih godina 20. veka, *Istorija 20. veka*, Beograd: Institut za savremenu istoriju, br. 1, str. 175–192.

писцима афричких и азијских земаља, па је на састанку о политичко-културној пропаганди у афро-азијским земљама, који је одржан 27. и 28. октобра 1958. године, у Државном секретаријату за иностране послове Маријан Осолник рекао: „Сваки човек који одлази у афро-азијске земље по било којем послу мора бити пропагандиста. Водити рачуна како се прилази тамошњем свету, како писати и прилагодити се њиховом менталитету, јер наше прилажење је неки пут увредљиво за тај свет.”³¹ Специфичност односа с несврстанима сублимирао је и Драго Вучинић, секретар Комисије за културне везе са иностранством 1962. године: „Онај ко буде тамо ишао мора бити и физички спреман за остварење задатка: ако он буде тамо патио од срца или не буде могао поднети врућину – готово је с његовом улогом.” Истовремено, требало је да писци буду „генерални информатори” тих земаља о приликама у Југославији и Југославије о приликама у тим земљама.³²

Покушавајући да спроведу у дело овакву политику, југословенски писци су успостављали контакте са учесницима конгреса „црначких књижевника и уметника” у Паризу 1956. године и са учесницима конференција афро-азијских писаца. Још конкретнији потез учињен је 1981. када је Октобарски сусрет писаца у Београду искоришћен за одржавање неформалног састанка писаца несврстаних земаља. Скуп је 16. октобра 1981. уприличен поводом две деценије од Конференције шефова држава и влада несврстаних земаља. Учествовало је 13 писаца из осам земаља (Нигерија, Индија, Куба, Бразил, Гвинеја, Југославија и др.). Састанком је руководио Душко Роксандић, који је одржао и уводно излагање. Говорили су сви учесници, а размена мишљења је оцењена као „жива и корисна”. Констатовано је да се писци из несврстаних земаља међусобно довољно не познају и да њихова удружења не сарађују довољно мада су шефови држава и влада несврстаних земаља на састанку у Хавани 1979. препоручили овакву сарадњу и за њу је постојала „повољна политичка и друштвена клима”. Учесници састанка су 17. и 18. октобра били гости града Крушевца и Издавачке куће „Багдала”. Обишли су град, фабрику „Мерима” и подруме „Навипа”. Увече су за Крушевљане приредили „веома успело и лепо посећено” књижевно вече.³³

После деценија у којима је постојао став о превазиђености Покрета несврстаних, испоставило се да те земље за Србију имају велики значај, јер већина није признала албанско проглашење независности јужне српске покрајине. Српска спољна политика увиђа важност одржавања добрих односа с тим земљама. Шест деценија од Београдске конференције и четири деценије од сусрета писаца несврстаних земаља у Београду је 11. и 12. октобра 2021. одржан Самит Покрета несврстаних у част Београдске конференције. Годишњица је обележена и бројним културним и научним манифестацијама, пре свега изложбама и научним радовима.

31 АЈ, 559, ф. 19, ј. 38, Белешка.

32 АЈ, 498, ф. 33, Бр. 1549.

33 АЈ, 498, ф. 54, Несврстани, 1981, 1982; Исто, Документација са скупа писаца из несврстаних земаља.

Архив Југославије је у октобру организовао изложбу докумената посвећену првој Конференцији шефова држава и влада несврстаних земаља, у Музеју Југославије је у септембру отворена изложба посвећена културној сарадњи несврстаних земаља „Прометеји новог века”, Институт за међународну политику и привреду је објавио зборник радова *The 60th Anniversary of the Non-Aligned Movement*, а у Музеју афричке уметности је почетком септембра отворена изложба „Несврстани свет”. Изостала је, дакле, реприза састанка писца несврстаних земаља, попут оног из 1981, али су српска дипломатија, наука и култура ипак разноврсно обележили годишњицу догађаја који има велики значај и за светску историју.

РЕЗИМЕ

Дипломатија социјалистичке Југославије много пажње је поклањала међународном угледу земље у сфери културе, па тиме и књижевности. Истовремено, југословенски писци, и појединачно и институционално кроз своје удружење – Савез књижевника Југославије, верно су подржавали југословенску спољну политику. Најупечатљивији пример сарадње књижевности и дипломатије било је лобирање да Иво Андрић добије Нобелову награду. Савез књижевника Југославије кандидовао је писца 1958, а југословенска дипломатија је више година лобирала у Андрићеву корист. Напори су успешно крунисани 1961. У социјалистичкој Југославији је инсистирано на постојању посебне македонске нације и њене културе и језика, па је у том смислу велики изазов било негирање македонског идентитета које је долазило из Бугарске. Савез књижевника Југославије је, доследно спроводећи државну политику, у другој половини шездесетих година прекинуо званичну сарадњу са Савезом писаца Бугарске због бугарског одбијања да призна македонски језик. Југословенски писци су се прилагођавали и државној политици несврстаности. Нису достигли ниво сарадње с тим земљама какав је постојао у сфери политике, економије или науке, али су одржавали везе с писцима из тих делова света. Између осталог, двадесета годишњица београдске Конференције шефова држава и влада несврстаних земаља је октобра 1981. године искоришћена за састанак писаца несврстаних земаља у Београду.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

Необјављени извори

- Дипломатски архив Министарства спољних послова Србије (ДАМСП), фонд Политичка архива
 Архив Југославије (АЈ), фондови: 498 (Савез књижевника Југославије) и 559 (Савезна комисија за културне везе са иностранством)

Литература

- Божинов, В. (2017) *Република Македонија во современната историја*, Софија: ИК Гутенберг.
- Dragišić, P. (2007) *Jugoslovensko-bugarski odnosi 1944–1949*, Beograd: Institut za noviju istoriju Srbije.
- Пеликан, Ј. и Војтјеховски, О. (2021) Чехословачка и Југославија у другој половини седамдесетих година 20. века, *Токови историје*, бр. 2, Београд: Институт за новију историју Србије, стр. 147–174.
- Перишић, М. (2008) *Од Стаљина ка Сартиру. Формирање југословенске интелекцијe на европским универзитетима 1945–1958*, Београд: Институт за новију историју Србије, стр. 359, 361.
- Petranović, V. (1991) *Balkanska federacija 1943–1948*, Beograd: Zaslou.
- Радоњић, Н. (2020) Испод Анда, Хималаја и Багдале: Издавачка делатност крушевачког књижевног клуба „Багдала” и несврстани свет, *Жујски зборник, нова истраживања*, Александравац: Завичајни музеј Жупе, стр. 153–172.
- Раковић, А. (2019) О Републици Македонији у савременој геополитици, *Токови историје*, бр. 2, Београд: Институт за новију историју Србије, стр. 201–210.
- Селинић, С. (2019) *Књижевна дипломатија. Међународна сарадња југословенских писаца од средине педесетих до краја седамдесетих година 20. века*, Београд: Институт за новију историју Србије.
- Селинић, С. (2019) Сукоб Савеза књижевника Југославије и Савеза књижевника Бугарске око македонског језика 1966–1987, *Токови историје*, бр. 2019, Београд: Институт за новију историју Србије, стр. 177–202.
- Selinić, S. (2019) Savez književnika Jugoslavije i nesvrstane zemlje od kraja pedesetih do početka osamdesetih godina 20. veka, *Istorija 20. veka*, Beograd: Institut za savremenu istoriju, br. 1, str. 175–192.
- Трипковић, Ђ. (2009) Југословенско-бугарски односи 50-их и 60-их година 20. века, *Токови историје*, бр. 2, Београд: Институт за новију историју Србије, стр. 84–106
- Цветковић, В. Српска штампа о референдуму за независност Републике Македоније 1991. године, у: *Сто година од уробоја Солунској фронти*, приредио Жугић, З. (2021), Скопље – Битољ: Слово љубве, Буквибукс, стр. 301–318.
- Cvetković, S. (1994) Balkanska komunistička federacija i makedonsko nacionalno pitanje, *Istorija 20. veka*, br. 2, Beograd: Institut za savremenu istoriju, str. 49–60.

Интернет

- Bugari tvrde da je makedonski jezik zapravo bugarski, ali „pisan srpskom pisaćom mašinom”, a sada je stigao odgovor iz Skoplja, 13. 12. 2019, 23. 10. 2021, <https://www.blic.rs/vesti/svet/bugari-tvrde-da-je-makedonski-jezik-zapravo-bugarski-ali-pisan-srpskom-pisacom/c0smmct>

Петеру Хандкеу уручена Нобелова награда за књижевност: Србија била уз свог пријатеља, неколико земаља бојкотовало церемонију, 10. 12. 2019, 17. 10. 2021, <https://www.novosti.rs/%D0%B2%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B8/%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B0.487.html:835242-Peteru-Handkeu-urucena-Nobelova-nagrada-za-knjizevnost-Srbija-bila-uz-svog-prijatelja-nekoliko-zemalja-bojkotovalo-ceremoniju>

Slobodan Selinić

Institute for Recent History of Serbia

LITERATURE AND DIPLOMACY: LESSONS FROM SOCIALIST YUGOSLAVIA

Abstract: *The diplomacy of socialist Yugoslavia paid a lot of attention to the international reputation of the country in the sphere of culture, and thus literature. At the same time, Yugoslav writers in the Writer's Union of Yugoslavia, faithfully supported Yugoslav foreign policy, both individually and institutionally. The most impressive example of collaboration between literature and diplomacy was awarding Ivo Andrić a Nobel Prize. The Writers' Union of Yugoslavia nominated the writer in 1958, and Yugoslav diplomacy lobbied in favor of Andrić for several years.*

The efforts were successfully crowned in 1961. In socialist Yugoslavia, the existence of a special Macedonian nation and its culture and language was insisted on, so in that sense, the greatest challenge was denying the Macedonian identity that came from Bulgaria.

The Yugoslav Writers' Union, consistently pursuing state policy, suspended official co-operation with the Bulgarian Writers' Union in the second half of the 1960s due to Bulgaria's refusal to recognize the Macedonian language.

Yugoslav writers also adapted to the state policy of non-alignment. They did not reach the level of cooperation with those countries that existed in the field of politics, economics or science, but they maintained ties with writers from those parts of the world in various ways. Among other things, the twentieth anniversary of the Belgrade Conference of the Non-Aligned Nations in October 1981 was a meeting of writers of non-aligned countries in Belgrade.

Keywords: *Literature, diplomacy, Yugoslavia, Bulgaria, Macedonian language, Ivo Andrić, non-aligned countries*